

УДК 821.161.2 – Жадан

Мейзерська Тетяна Северинівна

T_mejzerska_s@ukr.net

докторка філологічних наук, професорка
кафедра теорії та історії світової літератури
імені професора В. І. ФесенкоКиївського національного лінгвістичного університету
<https://orcid.org/0000-0001-9954-0389>**КОНЦЕПТ ТРИВОГИ/ТРИВОЖНОСТІ У СФЕРІ ПРИВАТНОГО
ЖИТТЯ ПЕРСОНАЖІВ РОМАНІСТИКИ СЕРГІЯ ЖАДАНА
(«МЕСОПОТАМІЯ», «ІНТЕРНАТ»)**

Анотація. Стаття присвячена дослідженню художнього досвіду передачі різновидів людської тривоги, що проявляється у сфері приватних переживань персонажів романів Сергія Жадана «Месопотамія» й «Інтернат». Визначено, що прозаїк утілює різноманітні види тривоги – базові, катастрофічні, невротичні, – які виникають у кризових життєвих ситуаціях персонажів і пов'язані, насамперед, з неусвідомленими захисними механізмами їхньої психіки. З'ясовано, що приватні тривоги персонажів романів Жадана найчастіше виражаються у внутрішніх поривах агресивної чи сексуальної природи (Ромео, Олег), переживаннях минулого, страху відповідальності, відчутті неповноцінності (Паша, Юра), страху покарання (Маріо) чи загрози звідусіль (Юра), невротичного прагнення компенсувати власну неповноцінність у сфері особистих амбіцій (Боб) чи влади над іншими (Марат). Серед найяскравіших художніх утілень психології тривожності, причин її виникнення і відображення суб'єктивної арени розгортання авторка статті виділяє образну структуру персонажів: Марат і Соня – як втілення цілого згустку невротичних тривог, що передбачають наявність внутрішнього конфлікту, порушення міжособистісних стосунків з яскравим проявом агресивної (розбійницької чи сексуальної) поведінки; Юра, поведінка якого криє в собі виразні ознаки тривоги катастрофічної, коли, внаслідок відчуття загрози звідусіль, загрозою виявляється і його власне існування; діти (Сашико і Паша у спогадах про своє дитинство з «Інтернату», син Даши з «Месопотамії») – як носії базових тривог, зароджених з дитинства внаслідок цілої низки непорозумінь зі світом дорослих, що в подальшому провокує почуття особистої уцербності, поведінкових аномій тощо.

Акцентовано, що природа тривог і тривожності персонажів почасти набирає ірраціонального забарвлення, що вона завжди має «внутрішній локус», і що у відображенні «невидимої мови» почуттів значну роль відіграє тілесна симптоматика – видима «мова тіла».

Ключові слова: Сергій Жадан, тривога, приватність, загроженість, невротичний стан, конфлікт, агресія.

Tatiana Meiserskaya

T_mejzerska_s@ukr.net

Doctor of Philology, Professor

Department of Theory and History of World Literature
named after Professor V. I. Fesenko
Kyiv National Linguistic University
<https://orcid.org/0000-0001-9954-0389>**THE CONCEPT OF ANXIETY/ ANXIOUSNESS IN THE PRIVATE SPHERE OF
SERHIY ZHADAN'S NOVEL CHARACTERS
(«MESOPOTAMIA», «BOARDING SCHOOL»)**

Abstract. The article focuses on the study of artistic ways of expressing the types of human anxiety that is manifested in private experiences of the characters of Serhiy Zhadan's novels «Mesopotamia» and «Boarding School». It is established that the prose writer embodied various types of anxiety – basic, catastrophic, neurotic – which arise in crisis life situations of the characters and are related primarily to the unconscious protective mechanisms of their psyche. It was found out that the private anxieties of Zhadan's novel characters are most often expressed in intrinsic impulses of aggressive or sexual nature (Romeo, Oleg), past experiences, fear of responsibility, inferiority complex (Pasha, Yura), fear of

punishment (Mario) or threats from the environment (Yura), a neurotic desire to compensate for one's own inferiority in the sphere of personal ambitions (Bob) or power over others (Marat).

As one of the most prominent artistic embodiments of the psychology of anxiety, the reasons for its emergence and the reflection of the subjective mechanisms of its development, the author of the article identifies the structure of the characters: Marat and Sonya – as the embodiment of a whole bunch of neurotic anxieties, involving the existence of internal conflict, disruption of interpersonal relationships with a clear manifestation of aggressive (criminal or sexual) behavior; Yura, whose behavior reveals symptoms of catastrophic anxiety where his feeling of threat from everywhere leads to his own existence being threatened; children (Sasha and Pasha in the memories of their childhood from the «Boarding School», Dasha's son from «Mesopotamia») as carriers of basic anxieties arising from childhood due to a number of misunderstandings with the adult world, which further provokes the feelings of their personal inferiority, behavioral anomalies etc.

It is emphasized that the nature of the characters' anxiety and anxiousness is somewhat irrational, that it is always «intrinsic», and that bodily symptoms – the visible «body language» – play a significant role in the reflection of the «invisible language» of feelings.

Key words: Serhiy Zhadan, anxiety, privacy, threat, neurotic state, conflict, aggression.

За свідченням науковців, в умовах розвитку постіндустріальної культури проблема тривоги/ тривожності стає вузловою, «фундаментальною» (Фрейд). В ситуаціях економічної і політичної нестабільності, розламування традиційних форм життя вона наскрізь пронизує і сферу приватного. Розмаїття екзистенційних тривог сучасної людини знаходить своє відображення й глибоку художню аналітику у творах красного письменства, фіксуючи неповторні рельєфи внутрішнього світу свідомості персонажів. Тому дослідження художнього досвіду передачі людських переживань, представлення ним індивідуально пережитих ситуацій залишається завжди актуальним.

Метою статті є аналіз специфіки художнього відображення різних видів тривог, драматичні суб'єктивні аспекти їх зародження і розвитку у романістиці Сергія Жадана, зокрема, у двох останніх романах автора «Месопотамія» й «Інтернат», оскільки під таким кутом зору творчість письменника ще не вивчалась і саме цей аспект означає новизну поставленої проблеми, розв'язання якої зумовило використання інтердисциплінарних підходів: залучення провідних досліджень із галузі філософії та психології.

В одному з останніх інтерв'ю з приводу перекладу поезій Бертольта Брехта Сергій Жадан зазначає, що сьогодні «нові тектонічні проблеми людства» пов'язані не стільки з ностальгією, скільки йдеться «скоріше про тривогу...» [Див.: 14]. Якщо співставити художню аналітику приватного світу персонажів прози Жадана зі здійсненими професійними психологами спостереженнями у сфері вираження тривоги, то

помітимо неймовірну точність у відображенні оригінальної художньої мозаїки базових, катастрофічних, найчастіше, невротичних тривог, які виникають у найрізноманітніших кризових життєвих ситуаціях його персонажів, так що створений ним художній світ формує особливу поетику, приховані силові лінії якої генерують доволі складну структуру тексту, напружену єдність художньої форми. Можна цілком погодитись із Русланом Родзіним, на думку якого у романі «Месопотамія» «фактично відбувається процес багаторазового віддзеркалення», коли в життєвих ситуаціях кожного з героїв «не можна втекти від себе і від своєї печалі // від своєї ненависті і своєї любові» [15].

Приватність визначається як відособлена від суспільної сфера життя людини, її родинних, дружніх, інтимних стосунків, стилю життя, особистої власності тощо. Приватність володіє особливою екзистенційною цінністю, яка, за визначенням відомого психолога Ролло Мея, є життєво важливою для існування особистості (загроза смерті, втрата свободи, безсенсовість, любов, успіх тощо), і коли ця цінність загрожена, виникає тривога, що вражає основні психологічні структури особистості, на яких вибудовується її ідентичність [5].

Тривожність є психологічною особливістю, що виявляється у схильності постійно чи частково переживати тривогу. У психологічній науці прийнято виділяти три види тривожності: реальну, пов'язану з небезпекою в зовнішньому світі; невротичну, пов'язану з не до кінця усвідомленими ірраціональними процесами психіки;

моральну – «тривожність совісті» [16]. За сферою виникнення розрізняється тривожність загальна, що вільно міняє свої об'єкти, разом зі зміною їх значимості для людини, і приватна, яка виникає в окремій сфері (скажімо, шкільна, екзаменаційна, інтимна тривожність тощо). В обох випадках вона пов'язана з неусвідомленими захисними механізмами психіки. Тривожність ще може кваліфікуватися як «Т-властивість», тобто більш-менш стійка особистісна риса, придбана стратегіями реагування на зовнішні чинники, і як «Т-стан» – ситуативної (реактивної) тривожності, що залежить від поточних переживань [Див.: 17].

Приватне життя персонажів романів Жадана, суб'єктивне переживання ними особистих негараздів і катастроф наскрізь пронизане тривогою, що виражається у внутрішніх поривах агресивної чи сексуальної природи (Ромео, Олег), переживаннях минулого, страху відповідальності, відчутті неповноцінності (Паша, Юра), страху покарання (Маріо) чи загрози звідусіль (Юра), невротичного прагнення компенсувати власну неповноцінність у сфері особистих амбіцій (Боб) чи влади над іншими (Марат).

Для психологічної картини внутрішнього світу героїв роману «Месопотамія» визначальними є почуття спустошеності, тривоги, страху, гострого усвідомлення конечності буття: кожен із них несе в собі *«теплий згусток утоми»* — *«який просто роз'їдав ізсередини всі внутрішні органи, мов запущена кимось під шкіру піранья»* [3, с.18]: туберкульозник Юра; помираючий від раку Лука; балансує на межі виживання Фіма і Маріо; Ромео і Настя, які приїхали в місто з надією десь прилаштуватись; Боб, який прагне вирватись із кола невдач. Усі вони виростили у схожих обставинах а тому отримали й певні типові схеми досвіду різних тривожних ситуацій.

Серед вище означених типів тривог найпоширенішою в романах постає тривога невротична. Уже в першому розділі твору ми відстежуємо одну й ту ж ситуацію любовної інтриги Марата у чотирьох інтерпретаціях його найближчих друзів. Тривога наскрізно структурує цю частину роману, від початку запрограмовуючи його подальше сприйняття. Особливістю твору виступає й його своєрідне символічне обрамлення: друзі сходяться на поминки Марата, а в кінці знову збираються на день народження (може й останній) хворо-

го на рак Луки. У першому розділі, що має назву «Марат», головний його персонаж – мертвий, і читач лише конструє його образ із фрагментів історій його життя, по-різному інтерпретованих його друзями. Поруч із цим центральним сюжетом фрагменту поступово вибудовується інший, спочатку ледь примітний, який стає повністю зрозумілим у подальших історіях – це тривожна до сліз реакція на кожну із розповідей дружини Марата, Аліни. Лише згодом у процесі оповіді стає зрозумілим, що Марат її зраджував, що його поведінка і стосунки з оточенням були для неї нестерпними. Важливо, що про це ніде прямо не йдеться – все залишається в підтексті, в натяках, які й вибудовують тривожний наратив, пронизаний лейтмотивом жіночої образи. Поступово в зафіксованих друзями особливостях поведінки і вчинків Марата проступають і риси його невротичної тривоги – тривоги молодого чоловіка, що зайшов у глибокий конфлікт із володарями міста, які врешті й зводять із ним рахунки. На зовнішньому – поведінковому – рівні його тривоги компенсуються прагненням до першості, до домінування над іншими, що найчастіше проявляється в агресії, у т.ч. й сексуальній. Невротична тривога Марата приховує в собі його власну неусвідомлену неповноцінність, яка виникає в результаті чи то неможливості, чи то невміння піднятися над іншими людьми, понизити престиж інших й за рахунок цього піднятися над оточенням. К.-Г. Юнг вважав, що тривога є реакцією людини на втручання в її свідомість ірраціональних сил, вихід яких на поверхню становить пряму загрозу для її упорядкованого стабільного існування [Див.:11]. Справді, прагнення Марата до володіння над іншими здобуває ірраціональне, навіть містичне офарблення. Особливо яскраво це проявляється у спогадах про нього Івана (сцена на горищі, зібрані в мішок голуби, уламок скла, в якому половиниться місяць...):

Добре було б усе купити.

– Для чого? – не зрозумів я.

Як для чого? – здивувався він. – Для престижу <...>. Я коли виросту, обов'язково все куплю. Все і всіх. Тут усе буде моїм» [3, с. 53-54].

За спостереженнями психологів, невротична тривога переважає, як правило, в середньому класі, а саме до такого й належать головні персонажі твору – інженерно-фінансова номенклатура

поруйнованих радянських заводів, яким психологічно важко впоратись із кризовими життєвими ситуаціями. На думку К'єркегора, тривога означає стан людини, яка зіштовхується зі своєю свободою в ситуації, коли не вдається рухатися вперед, розвиватись, що провокує переживання руйнівних внутрішніх конфліктів [Див.: 6]. Бо тривога й передбачає, в першу чергу, наявність внутрішнього конфлікту, порушення міжособистісних стосунків, які, у випадку Марата, провокують бійки, затасний страх, сексуальну агресію тощо.

Дев'ять персонажів твору, історіям яких присвячений кожен із дев'яти розділів роману «Месопотамія» належать до двох поколінь, серед яких молодшими є Ромео, Маріо і Боб, а окрім їх, маємо ще й образи дітей, зокрема сина Даші Аміна, який уважно стежить за любовними пригодами своєї матері, ревнуючи і всіляко перешкоджаючи їй. Діти у «Месопотамії», як, зокрема, й малий Сашко – племінник Паші з роману «Інтернат», також травмовані, найчастіше вони кинуті батьками, що втекли з країни у пошуках кращих заробітків. Травми тривожного дитинства, непорозуміння з батьками, почуття особистої ущербності, накладають слід на все їх наступне життя. Такі тривоги психологиня Карен Хорні означила як «базові», бо з'являються вони ще на початку життя внаслідок порушення стосунків між дитиною і батьками. За Хорні, така тривога нерозривно пов'язана з базовою ненавистю, і невротичні риси в такому разі є нічим іншим як зброєю захисту від базової тривоги [Див.: 10]. Саме така складна сув'язь руйнівних почуттів яскраво простежується на прикладі Пашиної родини. Дорослого Пашу переслідує спогад із 90-х, коли його збіднілі батьки не змогли докупити дітям путівки в санаторій, і складена ним у радісному передчутті поїздки торба до осені залишиться нерозібраною, а разом із нею – «крик, сварка, і дитяче ниття». Вироблену з дитинства неповноцінність психолог Адлер кваліфікував як *органічну* (яку людина, навіть стаючи дорослою, може не усвідомлювати) [Див.: 5]. Не кращі згадки про своє дитинство і в Пашиного племінника Сашка, – хворого, позбавленого батьківських почуттів і відданого до інтернату. Лише внаслідок пережитих трагічних воєнних подій Сашко і Паша долають родинну відчуженість, стають ріднішими, повертаючись додому.

У кожного з персонажів невротичну тривогу породжує своя конкретна індивідуальна загроза. Іноді вона набуває рис тривоги катастрофічної – ще одного різновиду тривоги, майстерно розкритого автором. У даному випадку тривога є суб'єктивним переживанням людини в умовах катастрофи, де вона не може адекватно реагувати на навколишнє середовище, відчуває порушення стосунків між собою і навколишнім світом. Таку тривогу психолог Курт Гольдштейн визначав як переживання розпаду Себе, «зникнення своєї особистості» [Див.: 8], коли під загрозою знаходиться власне існування. Яскравим втіленням такої тривоги у романі виступає хворий на туберкульоз Юра, який переховується в тубдиспансері, не маючи змоги сплати борги, за які його починає переслідувати позичальник. Персонаж відчуває себе загнаним у пастку, бо загрозу він відчуває звідусіль, куди б не повернувся: несплачені борги, смертельна хвороба й відсутність коштів на лікування, відчуття провини перед покійною дружиною, страх покарання тощо.

Приватні тривоги персонажів романів Жада-на буквально «дихають» наскрізним передчуттям смерті, що мотивує загострене відчуття ними потреби любові й ніжності. На поминках Марата, розмірковуючи про смерть, його товариш Сем вдається до піднесено метафоричної мови поезії: «Смерть, говорив він, ніколи не ступає нам назустріч. Вона має час і можливість вичікувати, вона стоїть посеред свіжої смарагдової трави, невидима й неминуча, й спостерігає, як легковажно та необачно ми забігаємо в її тінь. ... Ми беззахисні перед нею. Нас паралізують страх і приреченість. І мало хто цю приреченість здатен у собі перемогти» [3, с. 45]. Від імені Луки проголошується головна істина: «Смерть є... але вона не має жодного значення... Єдине, що по-справжньому має вагу, – це наша закоханість, любов... присутність її в нашому диханні... є чи не найбільшою інтригою в нашому житті» [3, с. 45].

Смерть, яка загострює відчуття цінності дружніх стосунків, приязні і любові, дивним чином відслонює тривогу, надаючи твору оптимістичного, майже урочистого звучання. Зустріч із тривоною психолог Гаррі Салліван пов'язує з ростом самосвідомості, він зауважує, що, зустрічаючи тривогу, людські «Я» розвиваються, вони рухаються крізь неї і долають її [Див.: 7].

Одним зі способів спротиву тривозі у романі при ближчому його прочитанні означено строго ритуалізовану поведінку персонажів, що проявляється в певних родинних ієрархіях, кумівстві, днях народження, поминальній і весільній обрядовості, взаємопідтримці тощо: «*Ми всі – одна родина. У родині головне що? Довіра...?*» [3, с. 150] – скаже Коля, який у романі «*наче липку павутину*» «*плів <...> систему родинних стосунків*» [3, с. 142]. Як зауважує Алла Васьковська, це є ще одною ланкою, що об'єднує усі оповідання в цій збірці – «*спільна ідея любові, на якій тримається весь світ, яку виробляє кожен із героїв оповідань: «любов належить цьому місту... без любові місто помре від холоду і спраги»*» [1].

Особливо щемкими у творах Жадана є жіночі образи (Даша, Соня, Настя з «Месопотамії», Ніна з «Інтернату» тощо). Можна цілком погодитися з думкою Наталки Корчак про те, «*хоча в «Месопотамії» розповіді названі чоловічими іменами, та ключову роль у кожній з них виконують саме жінки. Вони, вочевидь, роблять те, що хочуть <...>, домінування чоловіків дуже уявне*» [4].

Поведінку жіночих персонажів у романах Жадана відрізняє загострена потреба уваги й любові. Вони завжди загадкові й непередбачувані. Їх внутрішні тривоги найчастіше криють у собі переживання недолюбленості, ущербності власної долі, вони сповнені семантики сексуального голоду. Особливо яскравим у романі «Месопотамія» постає образ Дашиної подруги Соні. Внутрішні тривоги й передчуття героїні письменник майстерно закодує у її снах. Символічного значення у розкритті образу Соні набирає її сон перед власним весіллям. Любовна складова Сониного життя залишилась глибоко нереалізованою, вона не любить свого нареченого, але, йдучи за нього заміж, прагне якимось чином покінчити зі своїм минулим, витіснити з себе потребу глибоких почуттів. Проте в день весілля повертається її пристрасний коханець Олег, й ірраціональне, затиснуте, вибухає з нічим неприборкуваною силою. Сон зраджує її тривогу, він сповнений передчуттям катастрофи від підсвідомо передбачуваної зустрічі: «*Снилась їй ріка, якою піднімалися кораблі. Старі, іржаві, з жовтими від води бортами й чорними від сажі трубами. Ставали посеред ріки й відчайдушно сигналили. З бортів у воду стрибали моряки –*

втомлені, неголені, від цього злі й рішучі. Добиралися вплав до берега, вибридали на пісок у важкому одязі, розбитих черевиках, ішли причалом, гнівно озирючись на кораблі...» [3, с. 99]. Від цілковитої нездатності вийти за межі своїх тривог зовсім не випадково в одному зі снів Соні постають образи невірників: «*Дивно, говорила Соня мамі, я веду здоровий спосіб життя, правильно харчуюсь, давно підв'язала з наркотиками <...>. Але сниться мені таке, що я починаю сумніватись, чи вірно я все роблю. Скажімо, невірники, Що я можу знати про невірників? Де я їх бачила? <...> А ось мені сняться невірники, сняться їх тюремні співи, сняться їхні плачі. Сниться, як вони тяжко працюють, як ранять пальці, як виконують накази, як відпочивають по праці, як помирають. Потім лежать у тісних могилах, присипані ванном, і тяжко скриплять зубами – від люті й божевілля»* [3, с. 112].

Приватне, глибоко приховане підсвідомістю письменник зображує не лише у снах своїх персонажів. Урізноманітнюючи способи зображення внутрішнього світу своїх героїнь, прозаїк часто вдається до метонімічних парафраз, як, скажімо, у випадку з Настею (розділ «Маріо»), внутрішній світ якої розкривається через зміст пісень, які вона слухає, й на фоні яких її вперше сприймає Маріо: «*...два хрипкі жіночі голоси оповідали про тяжку долю дівчини з невеликого портового містечка, яка рано зазнала журби й розчарувань <...> Всі в містечку вважали мене курвою, – плакала перша жінка в радіо»* [3, с. 145]. Одна з жінок розповідає, як коханий кинув її, «*забравши її радість*», і відтоді вона «*продає свою любов вантажникам і листоношам – всім, хто погоджується заплатити за неї бодай щось. Адже <...> за все потрібно платити*» [3, с. 146-147]. У контексті цієї мелодії стає зрозумілою подальша поведінка Насті й цілком небезпідставні передбачення Колі, який при згадці про племінницю «*стискав кулаки*», а згодом, хоча й запізно, все ж узяв ситуацію під контроль. Окрім слів пісні, яку слухає Настя, символічним натяком на сексуальну поведінку героїні стала її розповідь про те, як після зради коханого вона «*одягла* брекети», аби ні з ким більше не цілуватись, але згодом їх *зняла* – «*Тепер я цілуюсь з усіма*».

В образах Соні й Насті, як і в образі Марата, невротична тривога набирає ірраціональних рис.

Такою невротичною поведінкою Еріх Фромм пояснює шляхи втечі від самотності, коли та перевищує пороговий рівень, неминуче породжуючи тривогу, а з нею – й девіантну поведінку, прагнення до своєрідної саморуйнації [Див.: 9].

Серед найважливіших засобів у художньому зображенні світу тривог персонажів романів Жадана можна виділити два: пейзаж і тілесність. Пейзажі, інтер'єри, ландшафти і краєвиди у творах письменника завжди адекватні почуттям і настроям його персонажів, вони ж спроектують і загальну тональність твору, скажімо, як тривожний вечірній морок, що заходить із перших сторінок роману «Месопотамія», поступово огортаючи Маратових друзів за поминальним столом, нагадуючи про смерть. Пейзажні картини у творах Жадана, *«уважне ставлення до деталей та краєвидів»*, на думку самого письменника, – *«це можливість зафіксувати емоцію й спробувати передати її через зрозумілі й відчитувані образи, певний інструментарій, який дозволяє говорити про багато речей, напряду з цим ландшафтом не пов'язаних. Ландшафт тут виступає як абетка, з його складових витворюються дуже різні комбінації. Та сама панорама здатна відтворити як меланхолію, так і істеріку»* [Див.: 14]. Ці думки письменник висловив із приводу засобів розкриття внутрішнього світу героя своєї останньої поетичної збірки *«Псалом авіації»*, однак цілком правомірно застосувати їх до будь-яких художніх текстів письменника, в яких органічно поєднуються людські й природні стихії. *«Меланхолії й істеріки»* персонажів «Месопотамії» й «Інтернату» нерозривно пов'язані з розмаїттям пейзажних фонів: чи то парк, чи лікарняне подвір'я, чи перспективи приміських краєвидів, гаражів, складських приміщень, чи воєнне тло і т. ін. – усі вони складають якусь єдину універсальну картину людського буття у світі.

За спостереженнями Фрейда, тривога людини найчастіше має тілесне вираження, тому він схильний розглядати її як *«зв'язаний»* симптом, підкреслюючи прямі зв'язки невидимої сфери почуттів і видимої *«мови тіла»*. При цьому Фрейд наполягав, що тривога завжди має *«внутрішній локус»*, і доки ми не зрозуміємо цього, сенс людської тривоги буде вислизати від нас [Див.: 8]. У даному випадку цілком доречною видається запропонована Ф. Штейнбуком мето-

дологія аналізу літературного тексту з огляду на феномен тілесності, обґрунтування вченим поняття *«тілесного міметизму»* як важливого способу репрезентації тілесного буття людини у художньому дискурсі [19, с. 7]. Портрети персонажів Жадана дискретні, плинні, фрагментарні, проте в сукупності своїй вони постають цілісними і строго індивідуалізованими: Аліна постійно здригається й плаче; Соня за сміхом приховує істеріку; Паша ховає хвору руку, викриваючи тим самим драматичні почуття власної неповноцінності, в такій же ситуації підкреслено зухвало себе поводить Боб; Юра невротично прагне побачити знаки долі, знайти бодай якусь рятівну підказку; фобічні форми тривоги простежуються в образах Хоми і Матвія, і т.п.

В екстремальних ситуаціях простежується прямий зв'язок між наявністю тривоги і поведінкових стереотипів. Зазвичай конфлікти формуються в минулому, а тривога, що стоїть за невротичними страхами, надає їм нереалістичного, ірраціонального забарвлення. Будучи базовою, вона психологічно й фізіологічно руйнує людину. У площині тілесно-міметичного методу йдеться про породжувані тілесною формою людського існування і, ширше, тілесним буттям людини *«константні, сталі та універсальні онтологічні змісти»* [18, с.9].

Висновок. Отож, аналіз романів Сергія Жадана засвідчує глибоку увагу письменника до внутрішнього світу сучасної людини, до сфери її приватного, інтимного життя, яка є глибоко прихованою, а разом із тим важливою і часто такою, що мотивує й визначає її зовнішню поведінку. Сучасна людина тотально охоплена тривоگو, яку не завжди усвідомлює, яка пронизує сферу її ірраціональних, невловимих, проте потужних і всеохоплюючих чуттєвих стихій, що почасти деструктивно позначаються на формуванні її ідентичності, конструюванні її життєвого світу, стосунках із життям і зі смертю. Жадан створює цілу переконливу палітру людських тривог, відшукуючи адекватні художні форми їх вираження: сні, ілюзії, марення, повторення одних і тих же ситуацій у контекстах різних бачень, цілокупне представлення персонажної спільноти, організоване за міфопринципом перетікання/впізнання одне в одному як персонажів, так і їх життєвих ситуацій. Широко вдається прозаїк до засобів

«отілеснення» переживань, психологізації природно-матеріального оточення, що набуває іноді антропоморфних рис (як, скажімо, одяг у романи «Інтернат»). Поставлені у статті проблеми

далеко не вичерпуються нею, вони є лише спонукою до подальшого наукового діалогу, на який дедалі більше заслуговує творчість талановитого письменника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васьковська, Алла. *Сергій Жадан – проповідник із харківської Месопотамії*. – Режим доступу від 30 жовтня 2014: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/10/141028_book_2014_reader_review_zhadan
2. Жадан С. *Інтернат* / Сергій Жадан. – Чернівці: Meridian Czernowitz, 2017. – 336 с.
3. Жадан С. *Месопотамія* / Сергій Жадан. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2014. – 364 с.
4. Корчак, Наталія. «Месопотамія»: книжка, яка може змінити життя 5 грудня 2014. – Режим доступу від https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/12/141205_book_2014_reader_review_zhadan10.
5. Мэй, Ролло. *Адлер: тривога и чувство неполноценности* [Електронний ресурс] / Ролло Мей. *Смысл тревоги* / Перевод М.И.Завалова и А.Ю.Сибуринной. – М.: Независимая фирма «Класс», 2001К.: PSYLIB. – 2005. – Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/meuro02/index.htm>
6. Мэй, Ролло. *Кьеркегор: тривога в девятнадцатом веке // Смысл тревоги* / Перевод М.И.Завалова и А.Ю.Сибуринной. – М.: Независимая фирма «Класс», 2001К.: PSYLIB. – 2005. – Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/meuro02/index.htm>
7. Мэй, Ролло. Салліван: *Тривога как боязнь неодобрения* [Електронний ресурс] / Ролло Мей. *Смысл тревоги* / Перевод М.И.Завалова и А.Ю.Сибуринной. – М.: Независимая фирма «Класс», 2001К.: PSYLIB. – 2005. – Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/meuro02/index.htm>
8. Мэй, Ролло. *Тривога и опустошение личности* [Електронний ресурс] / Ролло Мей. *Смысл тревоги* / Перевод М.И.Завалова и А.Ю.Сибуринной. – М.: Независимая фирма «Класс», 2001К.: PSYLIB. – 2005. – Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/meuro02/index.htm>
9. Мэй, Ролло. *Фромм: одиночество современного человека* [Електронний ресурс] / Ролло Мей. *Смысл тревоги* / Перевод М.И.Завалова и А.Ю.Сибуринной. – М.: Независимая фирма «Класс», 2001К.: PSYLIB. – 2005. – Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/meuro02/index.htm>
10. Мэй, Ролло. Хорни: *Тревога и ненависть* [Електронний ресурс] / Ролло Мей. *Смысл тревоги* / Перевод М.И.Завалова и А.Ю.Сибуринной. – М.: Независимая фирма «Класс», 2001К.: PSYLIB. – 2005. – Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/meuro02/index.htm>
11. Мэй, Ролло. Юнг: *Тревога и угроза иррационального* [Електронний ресурс] / Ролло Мей. *Смысл тревоги* / Перевод М.И.Завалова и А.Ю.Сибуринной. – М.: Независимая фирма «Класс», 2001К.: PSYLIB. – 2005. – Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/meuro02/index.htm>
12. Мейзерська, Тетяна. *Поетика приміщень/переміщень у художньому світі романів Сергія Жадана (Ворошиловоград, Месопотамія)* / Тетяна Мейзерська // Поетика дому. Сучасні літературознавчі студії. – 2016. – № 13. – с. 390-399.
13. Мейзерська, Тетяна. *Роман Сергія Жадана «Месопотамія»: жанрова своєрідність та ідейний зміст* / Тетяна Мейзерська // Проблеми сучасного літературознавства. – 2016. – № 22. – С. 139-150.
14. Поляков, Олег. *Письменник Сергій Жадан мені цікаво говорити про речі прості й очевидні // Українська правда. Життя*. – Режим доступу від 13 червня 2021: <https://life.ppravda.com.ua/culture/2021/06/13/245165/>
15. Родзін, Руслан. *На ріках Вавилонських – рецензія на книгу Жадана*. – Режим доступу від 12 листопада 2014: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/11/141110_book_2014_reader_review_mesopotamia3
16. Тривога // Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%B0>
17. Шкала тривоги Спілбергера (STAI) – Режим доступу: <http://mozok.ua/depressiya/testy/item/2703-shkala-trivogi-splbergera-STAI>
18. Штейнбук Ф. *Конвергенція тілесних мікротопосів у сучасній світовій літературі* : [монографія] / Штейнбук Ф. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. – 248 с.
19. Штейнбук Ф. *Засади тілесного міметизму у текстових стратегіях постмодерністської літератури кінця ХХ-початку ХХІ століття*. К. : Педагогічна преса, 2007.

REFERENCES

1. Vas'kovs'ka, Alla. Serhiy Zhadan – propovidnyk iz kharkivs'koyi Mesopotamiyi. – Accessed on October 30, 2014 from https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/10/141028_book_2014_reader_review_zhadan (in Ukrainian).
2. Zhadan S. Internat / Serhiy Zhadan. – Chernivtsi: Meridian Czernowitz, 2017. – 336 s. (in Ukrainian).
3. Zhadan S. Mesopotamiya / Serhiy Zhadan. – Kharkiv: Klub simeynoho dozvillya, 2014. – 364 s. (in Ukrainian).
4. Korchak, Nataliya. «Mesopotamiya»: knyzhka, yaka mozhe zminyty zhyttya. – Accessed on December 5, 2014 from https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/12/141205_book_2014_reader_review_zhadan10 (in Ukrainian).
5. Mey, Rollo. Adler: trevoga i chuvstvo nepolnotsenosti [Elektronnyy resurs] / Rollo Mey. Smysl trevogi / Perevod M.I.Zavalova i A.YU.Siburinoy. – M.: Nezavisimaya firma «Klass», 2001K.: PSYLIB. – 2005. – Accessed on <http://psylib.org.ua/books/meyro02/index.htm> (in Russian).
6. Mey, Rollo. K'yerkegor: trevoga v devyatnadsatom veke // Smysl trevogi / Perevod M.I.Zavalova i A.YU.Siburinoy. – M.: Nezavisimaya firma «Klass», 2001K.: PSYLIB. – 2005. – Accessed on <http://psylib.org.ua/books/meyro02/index.htm> (in Russian).
7. Mey, Rollo. Sallivan: Trevoga kak boyazn' neodobreneye [Elektronnyy resurs] / Rollo Mey. Smysl trevogi / Perevod M.I.Zavalova i A.YU.Siburinoy. – M.: Nezavisimaya firma «Klass», 2001K.: PSYLIB. – 2005. – Accessed on <http://psylib.org.ua/books/meyro02/index.htm> (in Russian).
8. Mey, Rollo. Trevoga i opustosheniye lichnosti [Elektronnyy resurs] / Rollo Mey. Smysl trevogi / Perevod M.I.Zavalova i A.YU.Siburinoy. – M.: Nezavisimaya firma «Klass», 2001K.: PSYLIB. – 2005. – Accessed on <http://psylib.org.ua/books/meyro02/index.htm> (in Russian).
9. Mey, Rollo. Fromm: odinochestvo sovremennogo cheloveka [Elektronnyy resurs] / Rollo Mey. Smysl trevogi / Perevod M.I.Zavalova i A.YU.Siburinoy. – M.: Nezavisimaya firma «Klass», 2001K.: PSYLIB. – 2005. – Accessed on <http://psylib.org.ua/books/meyro02/index.htm> (in Russian).
10. Mey, Rollo. Khorni: Trevoga i nenavist' [Elektronnyy resurs] / Rollo Mey. Smysl trevogi / Perevod M.I.Zavalova i A.YU.Siburinoy. – M.: Nezavisimaya firma «Klass», 2001K.: PSYLIB. – 2005. – Accessed on <http://psylib.org.ua/books/meyro02/index.htm> (in Russian).
11. Mey, Rollo. Yung: Trevoga i ugroza irratsional'nogo [Elektronnyy resurs] / Rollo Mey. Smysl trevogi / Perevod M.I.Zavalova i A.YU.Siburinoy. – M.: Nezavisimaya firma «Klass», 2001K.: PSYLIB. – 2005. – Accessed on <http://psylib.org.ua/books/meyro02/index.htm> (in Russian).
12. Meyzers'ka, Tetyana. Poetyka prymishchen'/peremishchen' u khudozhn'omu sviti romaniv Serhiya Zhadana (Voroshylovhrad, Mesopotamiya) / Tetyana Meyzers'ka // Poetyka domu. Suchasni literaturoznavchi studiyi. – 2016. – № 13. – s. 390-399. (in Ukrainian).
13. Meyzers'ka, Tetyana. Roman Serhiya Zhadana «Mesopotamiya»: zhanrova svoyeridnist' ta ideynnyy zmist / Tetyana Meyzers'ka // Problemy suchasnoho literaturoznavstva. – 2016. – № 22. – S. 139-150. (in Ukrainian).
14. Polyakov, Oleh. Pys'mennyk Serhiy Zhadan meni tsikavo hovoryty pro rechi prosti y ochevydni // Ukrayins'ka pravda. Zhyttya. – Accessed on June 13, 2021 from <https://life.ppravda.com.ua/culture/2021/06/13/245165/> (in Ukrainian).
15. Rodzin, Ruslan. Na rikakh Vavylons'kykh – retsenziya na knyhu Zhadana. – Accessed on November 12, 2014 from https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/11/141110_book_2014_reader_review_mesopotamia3 (in Ukrainian).
16. Tryvoha // Accessed on <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%B0> (in Ukrainian).
17. Shkala tryvohy Spilberhera (STAI) – Accessed on mozok.ua/depressiya/testy/item/2703-shkala-trivohy-splberhera-STAI (in Ukrainian).
18. Shteynbuk F. Konverhentsiya tilesnykh mikrotoposiv u suchasniy svitoviy literaturi : [monohrafiya] / Shteynbuk F. – K. : Vydavnychyy dim Dmytra Bura-ho, 2014. – 248 s. (in Ukrainian).
19. Shteynbuk F. Zasady tilesnoho mimetyzmu u tekstoviykh stratehiyakh postmodernist's'koyi literatury kintsya KHKH--pochatku KHKHI stolittya: [monohrafiya] / Shteynbuk F. – K. : Pedahohichna pressa, 2007.